

KONEC SVĚTA PODLE MAYŮ

ZÁHADNÝ MAYSKÝ KALENDÁŘ

Když se začalo mluvit o konci světa, který má podle mayského kalendáře nastat 21. prosince letošního roku, málokdo si položil jednoduchou otázku – proč? Jak se vlastně dospělo právě k tomuto datu? Na základě čeho? Nejčastější odpověď zní, že to je vytesáno v obecně známém mayském kalendáři. Jenže tato památka, jakkoliv vzácná a cenná, není mayská, ale aztécká. A možná to nakonec ani není žádný kalendář. Tak jak to tedy je?

Abychom byli schopni proniknout do složité myšlenkové konstrukce tzv. konce světa podle mayského kalendáře, musíme se nejdříve podívat, jak Mayové (a nejen oni, ale všechny předkolumbovské civilizace) vlastně počítaly čas.

Základní jednotkou byl jeden den – kin. Jako my máme pondělí, úterý atd. až do neděle, mayský „týden“ měl takových dnů třináct a místo jména byl označen číslem 1–13. K číslu toho kterého dne se poté připojoval jeden z dvaceti symbolů, které po sobě následovaly v přesně určeném pořadí. Jsou to krokodýl, vítr, tma, síť, kosmický had, smrt, jelen, Venuše (planeta), jadeit, pes, chápan (druh opice), déšť, zelená kukuřice, jaguár, orel, vosk, země,

pazourek, dešťová bouře, pán (vládce). Je nutno podotknout, že tento náčrt jmen je do jisté míry jen přibližný, protože jednak stejný druh kalendáře užívaly i další středoamerické indiánské kultury (např. Aztékové, Olmékové) a názvy dne se mohly více či méně lišit, jednak je čtení mayských hieroglyfů ne zcela jasné. Například znak pro Venuši může být chápán i jako hvězda, nebo zrnko kukuřice. Každý z těchto dvaceti dnů kalendáře byl sám o sobě božstvem, případně několika bohy. Kalendář začínal přiřazením „krokodýla“ k jedničce, po něm následoval den zvaný dvojka – „vítr“, atd. Protože nejmenší společný násobek čísel 13 a 20 je 260, tento jeden cyklus se nazývá sakrální (posvátný rok) čili tzolkin. 261. den v řadě se opět jmenuje jedna – „krokodýl“ a začíná jím nový cyklus, nový tzolkin.

Kromě tzolkinu však Mayové měli stejně jako my také sluneční kalendář o 365 dnech nazývaný haab, který se dělil na 18 měsíců po 20 dnech. Tyto měsíce se jmenovaly podobně jako dny tzolkinu – rohož, černá konjunkce, červená konjunkce, netopýr, smrt, pes, nové slunce, voda, černá bouře, zelená bouře, bílá bouře, červená bouře, zavřeno, žluté slunce, sova, čas setby, želva a sýpka. Haab končil extrémně nešťastným pětidenním obdobím zvaným wayeb.

Abychom se dopracovali k vytouženému 13. baktunu a zároveň i jeho konci, musíme ještě vědět, že cyklu 20 dnů Mayové říkali unial; 18 unialů tvořilo jeden tun (260 dnů), 20 tunů se nazývalo katunem (7200 dnů) a 20 katunů tvořilo baktun čili 144 000 dnů, tj. 394 a čtvrt „našeho“ roku. (Onen čtvrtrok se v tomto výpočtu objevuje v důsledku toho, že sluneční rok má přesně 365,25

dne.) A třináct baktunů tvoří tzv. dlouhý počet, řadu 1 872 000 dnů (5125,25 našich let). Poslední den tohoto počtu, tedy poslední den 13. baktunu, má své přesné označení, a to je prý právě to datum, které je zaznamenáno na onom „osudovém“ mayském artefaktu.

Ona mayská památka, od níž se odvozuje celá teorie o konci světa 21. 12. 2012, je v podstatě velmi nenápadná stéla ve tvaru písmena T, objevená na v podstatě jinak nevýznamném archeologickém nalezišti v obci Tortuguera v nejjihnější části mexického státu Tabasco již roku 1915. Přes 60 let ležela nepovšimnuta v muzejním depozitáři, protože archeologové se zabývali nálezy z atraktivnějších a mnohem známějších mayských lokalit, jako je třeba Palenque nebo Copan. Opomíjeno bylo i místo jejího nálezu, špatně dostupná Tortuguera. Nikdo ani nedokázal zabránit tomu, aby nebylo v šedesátých letech těžce poškozeno a z valné části zničeno obytnou i průmyslovou zástavbou, již od roku 1981 vévodí cementárna. S prvním překladem stély proto přišel až německý archeolog Berthold Riese v letech 1978–1980. Protože však výsledky své práce publikoval ve svém rodném jazyce, jeho studie tehdy nezbudila téměř žádný zájem, natož spekulace o nadcházejícím konci světa. To vše mělo tehdy teprve přijít.

CO ŘÍKÁ TAJEMNÁ STÉLA?

Když se německý archeolog Berthold Riese pustil do výzkumu nálezů z někdejší mayské osady ležící na místě dnešního mexického městečka Tortuguera v jižním cípu státu Tabasco, jistě ne-

tušil, jakou lavinu všemožných domněnek, dohadů a teorií o nacházejícím konci světa tím spustí.

Ze začátku ani nic nenaznačovalo, že by jeden z nálezů, nazývaný Monument 6 (čili Památka 6), měl znamenat něco mimořádného. Archeologové předpokládali, že se jedná o tzv. datovou stélu, které Mayové tvořili s velkou oblibou a zaznamenávali na ně data, která považovali za důležitá. V tomto konkrétním případě se jednalo o záznam „života a činů“ místního vládce z klasického mayského období jménem B'alam Ajaw (Pán Jaguár), který zde vládl v letech 644–679 n. l.

Podobně jako ostatní nálezy z té doby není ani tato stéla v příliš dobrém stavu. Nedochovala se celá, chybí jí levé rameno a byla nalezena rozpadlá na sedm kusů. Čtyři z nich se nacházejí v muzeu ve Villahermose nedaleko Tortuguery, jedna část je uložena v Metropolitním muzeu v New Yorku a dvě se dostaly do rukou soukromých sběratelů. Interpretace nápisu na stéle, zveřejněná Bertholdem Riesem v letech 1978–1980, se nesetkala s téměř žádným ohlasem laické veřejnosti. Senzaci vzbudila až po vydání studie Svena Gronemeyera, která se zabývá tímtéž tématem. Stalo se tak až téměř o čtvrt století později. Roku 2004 vydal Gronemeyer svou práci rovněž nejprve německy a o dva roky později v angličtině. Teprve potom se objevily první spekulace o mayské předpovědi konce světa.

Podle Gronemeyera nápis na stéle začíná znaky na ztraceném levém rameni, takže počátek vyprávění neznáme. Následující část zachycuje narození a nastolení Pána Jaguára, následuje popis

„hvězdných válek“. Ty se tak nazývají proto, že jejich čas určovala pouť Venuše po obloze. Mayové nevěděli, že to je planeta, a nazývali ji hvězdou. Tato část končí stětím zajatců, Pán Jaguár tedy v těchto válkách zvítězil. Stejně tomu bylo ve čtvrté části nápisu, kdy porazil sousední město Comalcalco a své vítězství korunoval opět popravou zajatců, což se na stéle poeticky nazývá „sklizeň bílých květin duše“. Rozluštit čtvrtou část mohl Gronemeyer jen částečně, protože hieroglyfy jsou poškozené. Zřejmě se jedná rovněž o popis nějakých událostí, nevíme však, jakých přesně. Pro nás je zásadní poslední, šestá část. Skládá se ze tří znaků na těle stély před pravým křídlem a z nápisu na pravém křídle, který však také není úplný. Jeho překlad zní takto:

„7 dnů 7 uinalů 0 tunů a 8 katunů předtím se to stane. Připraven(o) k znovuzrození (dne) 8 chuen 9 mak bude ‚pibnaah‘ (božstva jménem) Ahkal K‘uk. Bylo to 2 dny, 9 uinaly, 3 tony, 8 katunů a 3 baktuny předtím, než skončí 13 baktun (dne) 4 ahau 3 kankin. Potom se to stane – temnota Bolon-Yokte sestoupí na (?)“

Gronemeyer předpokládá, že „pibnaah“ je stavba sloužící k očištění těla, nejspíše parní lázeň, potírna ve smyslu naší sauny anebo potních chýší severoamerických indiánů. Tato konkrétní lázeň v Tortugueře byla postavena roku 510 n. l., nápis na stéle tuto událost připomíná ale až téměř 160 let později, roku 669 n. l. Toto datum je totiž s největší pravděpodobností datem zhotovení stély. Nápis dále pokračuje, poměrně nelogicky, proroctvím událostí, které mají nastat posledního dne 13. baktunu. Říká se tam

o nich, že sestoupí tma a v spolu s ní bůh zvaný Bolon Yokte. Jenže – kdo to vlastně je, ten Bolon Yokte?

Pokud víme, slovo „bolon“ v mayštině znamená jednak zcela konkrétně číslovku devět, jednak je synonymem pro značně neurčitý výraz „mnoho“. Yokte se překládá obvykle jako cosi ve smyslu krok nebo cesta. Pokud by Bolon Yokte z této stély byl totožný s božstvem jménem B'olon Yookte K'uh, známým z pozdější posvátné mayské knihy Chilam Balam, byl by to bůh spojovaný s podsvětím, konflikty a válkami. Jeho role, pokud se opravdu zjeví na konci 13. baktunu, však nebude zcela záporná, má pomoci provést lidi tímto nebezpečným zlomovým obdobím, které budou provázet sociální nepokoje, zatmění a přírodní katastrofy jako zemětřesení.

A to je veškerý základ, na kterém stojí celé poselství o konci světa podle mayského kalendáře. Máme ho opravdu brát vážně?

JENOM ZAČÁTEK NOVÉHO CYKLU?

Zatímco někteří badatelé a ezoterici hloubají nad onou tajemnou stélou z Tortuguery a jejím poselstvím, objevila se v prosinci loňského roku v tisku senzační zpráva. V mayské svatyni v Comalcalcu byla nalezena cihla, která záznamy na stéle z Tortuguery potvrzuje. Znamená to, že nás skutečně koncem tohoto roku čeká nějaká katastrofa?

Na první pohled to tak sice vypadá, ale skutečnost má k senzační zprávě celkem daleko. V první řadě se nejedná o žádný čerstvý objev. I cihla z Comalcala ležela nějaký blíž neurčený

čas v muzejním depozitáři. Jak zaznělo v původní zprávě, jedná se o „několik let“. Mexičtí vědci nález nezveřejňovali, anebo – jestli chcete – tajili proto, že ho prý pečlivě zkoumali. Těžko si představit, co je třeba zkoumat několik let na jediné cihle s několika málo znaky. Nápis na ní je totiž opravdu skromný, ani ono „osudové“ datum zde není zachyceno celé. Jedná se jen o kombinaci znaků označujících datum, které nastává každých 52 let. Poslední, značně poškozený hieroglyf snad lze přecíst ve smyslu „on (ona, ono) přichází“. Ale protože použitý čas je přítomný, nelze určit, zda se jedná o událost budoucí, anebo již dávno minulou.

Druhým problémem je to, že cihla z Comalcalca koresponduje se stélou z Tortuguery do té míry, až to vypadá, že nejde o dvě na sobě nezávislé zprávy z různých zdrojů. Navíc obě památky pocházejí přibližně ze stejné doby. Z tortuguerské stély víme, že Tortuguera a nedaleké Comalcalco byly v kontaktu. Je tedy možné, že jeden umělec od druhého prostě „opisoval“. Tím se ona dvě domnělá poselství redukuje opět jen na jedno. A nakonec se může opravdu jednat jen o záznam nějaké dávné události.

Pro Maye i ostatní indiánské kmeny v této oblasti ovšem měl záznam minulých událostí daleko závažnější význam než pro nás. Indiáni totiž věřili, že čas neplyne lineárně, jak ho vnímáme my, ale že se cyklicky opakuje. Takže ono sestoupení strašlivého boha Bolon Yokte, pokud k němu v určitém časovém okamžiku došlo, se bude po nějaké době opakovat. Není však známo, proč by k tomu mělo dojít právě posledního dne třináctého baktunu,

ani kterým dnem podle našeho kalendáře je první den prvního baktunu tohoto cyklu.

Nepomůže nám ani pohled na domnělý „mayský kalendář“, monumentální kruhový artefakt o průměru přes čtyři metry, vážící kolem dvaceti tun. Ve skutečnosti se totiž jedná o památku aztéckou, byť vycházející z mayských kořenů, a není jisté, zda představuje opravdu kalendář, i když se oficiálně nazývá Sluneční kalendář čili Ilhuitlapoalamoxtli (čti ilui/tlapo/alamo/štlí). In natura je možné ho shlédnout v Museo de Antropologia v Mexico City.

Když se na něj zadíváte, nejspíše v první chvíli neuvidíte nic než neskutečnou změť naprosto nesrozumitelných hieroglyfů. Z nich za nejdůležitější byl dlouho považován hieroglyf umístěný nahoře na kotouči. Tvoří ho schematizovaný nákres cukrové třtiny a třináct koleček. Lze jej vyložit tak, že tento den, který se opakuje každých 52 let, byl pro Aztéky nějakým způsobem důležitý. Shoduje se ale jeho označení s označením dnů na stéle z Tortuguery a na cihle z Comalcalca, které jsou posledními dny svých cyklů? Z logiky věci vyplývá, že pokud je nějaký den posledním dnem nějakého mayského či aztéckého cyklu, musí jeho název odpovídat posledním dnům menších cyklů. V tomto případě je tato podmínka splněna jen napůl. Třináctý den je sice posledním dnem nejmenšího mayského cyklu, ale třtina není posledním dnem druhého nejkratšího, dvacetidenního cyklu. Tím je den označován jako „pán“ nebo „vládce“.

Definitivně ovšem mýtus o proroctví o konci světa zaznamenaném na Slunečním kalendáři boří specialistka na americké

kultury Z. M. Kostičová. Podle ní se spíše než o kalendář jedná o obětní kámen. Onen disk totiž původně nestál na výšku, jak je dnes vystaven, ale ležel vodorovně na zemi. Obličej s otevřenými ústy a s vyplazeným jazykem uprostřed reliéfu sice žízni po krvi, ovšem není to znázornění Slunce, ale Země. Domnělý kalendář tedy sloužil jako obětní kámen. A datum na něm? Možná se jedná jen o výroční den slavností, kdy se obětoval zvláště hojný počet lidí, ne nutně pouze zajatců.

Tím však ještě otazníky kolem mayského kalendáře nekončí. Vůbec totiž není jisté, jak ho přepočítat na ten náš.

POČÍTÁME DATUM KONCE SVĚTA

Jakmile se vědcům podařilo zjistit, jak vlastně funguje mayský kalendář a že podle Mayů začal před třinácti baktuny, objevila se otázka, kdy to vlastně bylo podle našeho letopočtu? Kterému dni našeho kalendáře odpovídá první den tohoto „dlouhého počtu“? Jak cyklus třinácti baktunů nazývali sami Mayové? Otevřeně musíme přiznat, že nevíme. Jenže tím celé ono očekávání soudného dne 21. prosince 2012 naprosto zpochybňujeme. A zcela oprávněně.

Vědci o to usilují již dlouho, protože by to znamenalo obrovský posun ve výzkumu předkolumbovských dějin Nového světa a identifikace posledního dne třináctého baktunu by v tom případě byla jen bonusem navíc. Ale potýkají se s mnoha problémy a rozptýl jejich odhadů je však značný.

Dnes se největší počet odborníků přiklání k výpočtu Johna E. S. Thompsona, podle nějž mayský kalendář začíná středou

11. srpna 3114 př. n. l. Toto datum Thompson vypočítal na základě spojení několika zdrojů informací a syntézou prací svých kolegů Goodmana a Martinéze. Proto se tato souvztažnost nazývá GMT korelace. Základem srovnání našeho a mayského kalendáře jsou podle této trojice vědců časové údaje z doby španělské konquisty Mexika, k nimž se někdy podařilo přidat ten či onen konkrétní den dlouhého počtu. Ze španělských pramenů například víme, že hlavní město Aztéků Tenochtitlan bylo dobyto a padlo 13. srpna roku 1521, což je podle mayského kalendáře den označovaný jako „Jednička had trojka dům“. Zdálo by se, že takový údaj nemůže nic zpochybnit, ale není tomu tak.

Americký etnograf a lingvista Floyd Lounsbury (1914–1998) se významně zasloužil o rozluštění mayských hieroglyfů a dopracoval se následně k výpočtu jen nepatrně odlišnému. Své výpočty založil na údajích o pohybu Venuše, zaznamenaných v mayském v Drážďanském kodexu, a konec 13. baktunu určil na jen o dva dny pozdější datum než Thompson, na 23. prosince 2012. Tento den se dnes také objevuje jako druhé nejčastější „datum konce světa“, zřejmě právě pro onu dráždivou blízkost k 21. 12. 2012. Tato dvoudenní odchylka vznikla z několika důvodů. Například není známo, zda dny podle mayského kalendáře začínaly půlnocí jako dnes podle kalendáře evropského, spíše to vypadá, že oním předělem mezi dny bylo poledne. K tomu si nemůžeme být jisti ani začátkem dne podle španělského kalendáře v 16. století, když víme, že u nás v Čechách tehdy den začínal rozbřeskem. Poměrně blízko tomuto datu se dostal ještě George Aldany revizí Lounsbu-

ryho výkladu venušské tabulky Drážďanského kodexu. Kritickým datem je podle něj až 21. únor následujícího roku.

Jiní badatelé však došli k podstatně odlišnějším datům. Podle profesora Roberta Henselinga začal mayský dlouhý počet již někdy začátkem června roku 8498 př. n. l., a osudový poslední den 13. baktunu bychom tedy měli dávno za sebou, došlo by k němu již někdy začátkem března roku 3373 př. n. l. Další archeolog, Herbert J. Spinden, se domnívá, že oním dnem konce světa byl 14. říjen 3373 př. n. l.; A. L. Vollemaere přispěl datem 16. září 3606 a hned celou hrst dat kolem roku 3000 získal pomocí algebraických rovnic Arnošt Dittrich. Někteří amerikanisté navíc upozorňují na skutečnost, že ani mayský dlouhý počet se v dějinách neodvíjel bez zádrhelů, omylů, chyb ani úmyslného falšování, aby třeba den nástupu toho kterého panovníka na trůn připadl na šťastnější den, než tomu ve skutečnosti bylo. Potom si ale nemůžeme být jisti ani datem dobytí Tenochtitlanu podle mayského kalendáře.

Znovu vše přepočítali také bratři Bohumil a Vladimír Böhmovi. Domnívají se, že mayský kalendář byl narušen podstatně více než jen drobnějšími odchylkami v řádu dnů. Zdůvodňují to vpádem příslušníků kmene Toltéků, Itzů a Tutul Xiu do střední oblasti. V mayském systému počítání času se neorientovali a dosti značně ho poškodili. Bratři Böhmové se proto domnívají, že odstraněním této chyby se poslední den 13. baktunu posouvá až na 14. prosinec 2116. Pro úplnost ještě uvedme, že výpočtů sladujících náš a mayských kalendář existuje dnes asi padesát a stejně tolik i různých dat „konce světa“.